

Nr 711.

Av herr **Sefve**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 143, angående granskning av läroböcker.*

De förhållanden, som stå i samband med anskaffandet av läroböcker till lärjungarna vid våra skolor, ha länge varit föremål för starka klagomål från därav berörda föräldrar. Läroböckerna kunna på sina håll utgöra ett årligen återkommande irritationsmoment, som är till skada för det goda förhållandet mellan föräldrar och skolor. Det är därför angeläget att åtgärder vidtagas, som kunna å ena sidan i görligaste mån tillgodose föräldrarnas berättigade önskemål, å andra sidan likväl för skolorna säkra tillgången till de för dem bästa läroböckerna.

I de klagomål, som framföras från allmänheten, gör man gällande:

1. att läroböckerna endast ofullständigt utnyttjas,
2. att läroboksbestånden vid närbelägna skolor äro alltför olika,
3. att läroböckerna ombytas för ofta,
4. att omarbetade upplagor av läroböcker följa allt för tätt på varandra och förorsaka fördyring av lärobokskostnaderna, och
5. att läroböckernas priser äro för höga.

1. Den första anmärkningen torde ha tidigare varit befogad särskilt i fråga om textböcker i främmande språk. Förhållandena synas dock ha blivit allt bättre, särskilt vid de statliga skolorna, tack vare ingripanden från skolöverstyrelsens sida. Mot de enskilda läroverken synas dock i detta hänseende allt fortfarande vissa erinringar kunna göras, och de läroboks-sakkunniga ha därför påyrkat, att för de statsunderstödda privatläroverken skola i stort sett gälla samma bestämmelser som för statsläroverken. Dessa förhållanden beröras emellertid ej av den kungl. propositionen, och de åtgärder, som i detta avseende kunna befinnas lämpliga, tillhöra Konungens administrativa lagstiftning.

2. Det är icke så sällsynt, att föräldrar, som ha barn i skilda skolor, måste i vissa ämnen skaffa dem lika många läroböcker som det är skolor och detta även, när de skilda läroböckerna ej kunna motiveras med olikheter i kurser. Om i en större stad en lärjunge på grund av ändrad bostad flyttar över från en läroanstalt till en annan, kan det även inträffa, att han för den nya skolan måste skaffa sig nya läroböcker, ehuru de gamla skulle allt fortfarande kunna användas, om hänsyn toges endast till kurserna. Uppenbart är att dessa förhållanden framkallat stort missnöje hos de för-

äldrar, som härigenom förorsakas enligt deras uppfattning onödiga utgifter, och nekas kan ej heller, att detta missnöje är i viss mån berättigat. Den olikhet, som gör sig gällande mellan de olika skolorna, t. ex. ett statligt och ett enskilt läroverk, i fråga om läroboksbeståndet, kan visserligen i många fall vara väl motiverad för att ej säga nödvändig. Ej så sällan beror den dock på att vid införandet av läroböcker ej tillräcklig hänsyn tagits till föräldrarna. I avsikt att råda bot på dessa missförhållanden ha såväl de lärobokssakkunniga som skolöverstyrelsen framställt förslag, som bli föremål för Kungl. Maj:ts prövning. De beröras ej heller av riksdagens beslut.

3. Att allmänheten under senare år haft anledning klaga över täta läroboksbyten är uppenbart. Den år 1927 beslutade läroverksreformen framtvingade nämligen nya läroböcker för praktiskt taget alla läroämnen, och reformen hade knappt genomförts, förrän 1933 års förnyade stadga genom sina ändrade kursplaner åter nödvändiggjorde nya läroböcker i ett stort antal ämnen. Införandet av den extra kursen i matematik å realgymnasiet har sedermera förorsakat nya ändringar i detta ämne. De föräldrar, som råkat ut för båda de av de nya stadgorna framkallade läroboksbytena, ha säkerligen i många fall haft orsak till klagan.

Under normala förhållanden äro dock läroboksbytena ej så vanliga. Skolöverstyrelsen, som bestämmer över läroboksbyten vid läroverken, tillämpar i detta avseende en ganska restriktiv politik. Intet byte får äga rum, förrän viss tid förflutit sedan sista byte, och vederbörande ämneskonferens måste kunna anföra starka skäl, varför bytet av konferensen anses önskvärt eller nödvändigt. Den bok, som införes, måste vara i väsentliga avseenden bättre än den, som skall bytas ut. Lärobokens pris är även av mycket stor betydelse. På grund av de erfarenheter, som ämneskonferenserna haft av tidigare förslag till läroboksbyten, våga de i regel ej föreslå till införande någon bok, som är dyrare än den förut införda, under det att tvärtom den föreslagna bokens lägre pris gärna anföres som motiv för ett byte.

Säkert är emellertid, att läroboksbyten varit förhållandevis mycket vanligare vid de skolor, som i detta avseende åtnjutit större frihet. De lärobokssakkunniga ha emellertid föreslagit, att skolöverstyrelsen må besluta rörande läroboksbyte även vid de statsunderstödda privatläroverken, i vilket fall väl läroboksbytena komma att kraftigt minskas även vid dessa skolor. Hithörande åtgärder kunna emellertid vidtagas av Kungl. Maj:t och äro ej beroende av riksdagens ståndpunktstagande till nu föreliggande Kungl. proposition nr 143.

4. Klagomålet, att nya omarbetade upplagor följa för tätt på varandra och förorsaka onödiga utgifter, är både befogat och obefogat. Klart är att läroböckerna ha måst omarbetas i mycket stor utsträckning för att kunna motsvara kursplanerna i den nya skolan. De härvid tillkomna nya upplagorna ha emellertid varit oundgängligen nödvändiga och tillkommit såsom

resultat av statsmakternas beslut. Eftersom en god lärobok ej blott kan skrivas vid skrivbordet utan måste vara byggd på erfarenheter från den praktiska undervisningen, är det klart, att de nya upplagor, som sågo dagens ljus omedelbart efter läroverksreformens genomförande, ej kunde beräknas redan i sin första upplaga bli fullgoda utan måste i närmast följande upplagor förbättras med hänsyn till de erfarenheter man gjort vid deras användande i undervisningen. I samma mån som kursplanerna stabiliseras, minskas emellertid även behovet av nya omarbetade upplagor.

I fråga om de naturvetenskapliga ämnena är även under normala förhållanden en omarbetning av upplagorna då och då nödvändig. Till följd av dessa vetenskapers utveckling måste tid efter annan en omarbetning av läroböckerna ske, då det i dem upptagna lärostoffet ej kan få vara föråldrat eller felaktigt.

Det förefaller emellertid som om nya förändrade upplagor utgäves även, när detta ej vore nödvändigt. När omarbetningarna förorsakas av en strävan att t. ex. förbättra språket i läroboken och härigenom göra den mer tillgänglig för dess ungdomliga läsare, bli de därav förorsakade skiljaktigheterna i förhållande till de äldre upplagorna i regel ej större än att de olika upplagorna väl kunna användas tillsammans och förorsaka således ej någon särskild utgift för föräldrarna. Samma kan förhållandet vara om pedagogiska erfarenheter på någon enstaka punkt framkalla smärre förändringar. Om större omarbetningar företagas, kan däremot användningen av de äldre upplagorna jämsides med den nya lätt äventyras, och föräldrarna i vissa fall förorsakas utgifter. Lärjungarna behöva dock icke utbyta av dem redan anskaffade gamla upplagor mot den nya, denna införes blott successivt.

Tydligt är likväl, att de nya omarbetade upplagorna kunna vid sitt införande förorsaka föräldrarna i gemen vissa utgiftsökningar. De äldre upplagorna kunna genom dem bli oanvändbara vid undervisningen. Föräldrarna kunna ej inköpa de nya böckerna antikvariskt och ej heller använda tidigare upplagor, som eventuellt befinna sig i familjens ägo. De gamla upplagorna kunna ej heller försälgas. Det finns därför anledning att vidtaga sådana anordningar, att omarbetningar ej företagas i onödan.

5. Det klagomål, som starkast framförts gentemot läroböckerna, är, att deras priser äro för höga. Det är ju ganska naturligt, om de föräldrar, som erhålla undervisningen i våra skolor avgiftsfritt, finna utgifterna för undervisningsmaterial, särskilt läroböcker, betungande. Men även många av dem, som ej kunna erhålla någon nedsättning i eller befrielse från terminsavgifterna, finna de av läroböckerna förorsakade utgifterna besvärande. De undersökningar, som företagits, ha emellertid visat, att läroböckerna ej äro förhållandevis dyrare i Sverige än i våra grannländer och att deras priser under senare år blivit avsevärt sänkta. En jämförelse med övrig i landet utkommande litteratur visar även, att lärobokslitteraturen är jämförelsevis billig. Vid bedömning härav måste man nämligen beakta, att läroböckerna

med hänsyn till deras ständiga nötning och deras ungdomliga läsekrets måste göras mycket hållbara och att därför själva bokbandet måste bli förhållandevis dyrt. Detta är dock i föräldrarnas intresse, då i annat fall sådana böcker, som användas genom många årsklasser, skulle snart förstöras och en nyanskaffning av dem nödvändiggöras. Detta möjliggör även den bokförmedling på antikvarisk väg, som nu har ganska stor utbredning, dels genom antikvariska bokhandlare, dels lärjungarna sinsemellan och genom dessas egna organisationer.

Läroböckernas priser äro beroende på en hel rad olika faktorer. Bland dem märkes i främsta rummet upplagornas storlek. Det är nämligen klart, att priset på en bok kan bli mindre, i samma mån som framställningskostnaderna kunna slås ut på ett större antal exemplar. Det är därför också naturligt, att man på sina håll velat lösa prisproblemet genom en radikal beskärning av läroböckernas antal. Ju färre läroböcker det finns, i desto större upplagor kunna dessa utgivas, och desto lägre priser kunna härigenom åstadkommas. Lika tydligt är, att antalet läroböcker är beroende av den stränghet, med vilken gallringen av dem sker, men däremot i och för sig oberoende av vilken myndighet, som utför den.

Priserna bestämmas emellertid även av andra förhållanden, bland vilka särskilt kunna framhållas: upplagornas livslängd och sammanförandet av olika parallellavdelningar och olika årskurser i gemensamma böcker. En stabil skolorganisation verkar därför förbilligande på läroböckerna, under det att mer eller mindre täta skolreformer fördyra dem. Omändringar i kursplanerna framtinga ett kasserande av de gamla böckernas restupplagor, och om nya förskjutningar kunna förväntas, måste en stark begränsning av de nya upplagorna ske. I detta senare fall måste även många gånger de olika årskurserna utges i särskilda band, varigenom en avsevärd fördyring äger rum såväl genom de dubbla banden som genom de skilda tryckningarna. Införandet av det differentierade gymnasiet måste av samma anledning bidra till ett fördyrande av läroböckerna i tillvalsämnen. För föräldrarna kompenseras dock denna fördyring i viss mån genom det mindre antalet läroämnen.

Läroböckernas distributionskostnader beräknas till i stort sett 35 procent av bokhandelspriset och ingå således till ungefär en tredjedel i det pris, som många lärjungar få betala. Från särskilt de kommunala skolmyndigheternas sida ha emellertid i många fall åtgärder vidtagits, varigenom distributionen i hög grad förbilligats och motsvarande prissänkningar kunnat göras. Genom skolöverstyrelsen har på visst sätt genom motsvarande metoder ett avsevärt förbilligande ägt rum i fråga om de dyrbara ordböckerna och kartböcker. Åtskilliga skolstyrelser ha tagit initiativ till utgivandet av vissa läroböcker, delvis under direkt samarbete med bokförlag, och härigenom kunnat i hög grad förminska lärobokskostnaderna.

Säkerligen kunna ytterligare avsevärda prissänkningar åstadkommas genom

likartade praktiska reformer genom initiativ från såväl bokförlagen själva som lokala skolmyndigheter och skolöverstyrelsen. Förutsättningen härför är dock, särskilt beträffande skolöverstyrelsen, att myndigheterna beredas större möjligheter att till skolornas gagn utnyttja sina erfarenheter och sin överblick över hithörande förhållanden. Initiativ i detta avseende torde tillkomma Kungl. Maj:t.

Genom lämpliga, av Kungl. Maj:t utfärdade förordningar, instruktioner m. m. finnas, såsom av ovanstående framgår, möjligheter att utan några kostnader för det allmänna avsevärt förbättra de förhållanden, som blivit föremål för berättigade klagomål från allmänhetens sida.

Departementschefen har i nu föreliggande proposition nr 143 hemställt om ett anslag av 15,000 kronor för en särskild nämnd, vilken skulle utföra en central granskning av läroböckerna motsvarande den, som nu i fråga om läroverken ombesörjes av skolöverstyrelsen. Det är givetvis svårt att bedöma, hur nämndens verksamhet skulle i längden påverka läroboksbeståndet, då ännu ej några direktiv därför finnas tillgängliga. Om man vågar utgå från departementschefens uttalanden, kommer den dock i varje fall ej att minska antalet läroböcker och således ej heller att på den vägen kunna minska utgifterna för läroböckerna. Man har snarare att befara en ökning av läroböckernas antal.

Under nuvarande förhållanden granskas ej någon lärobok av skolöverstyrelsen, förrän den blivit av någon skola föreslagen till införande. Skolans myndigheter, rektor och ämneskonferens, måste i sitt förslag motivera, varför de anse den föreslagna läroboken bättre än den, som redan är införd. I denna motivering skall hänsyn tagas till såväl pedagogiska och sakliga förhållanden som till de båda läroböckernas priser. Skolöverstyrelsen kan sedan godkänna eller underkänna boken.

Departementschefen anser nu, att initiativet till granskning ej bör vara förbehållet skolmyndigheterna. »Det synes nämligen», säger han, »böra förefinnas en öppen möjlighet jämväl för författare, vetenskapsmän eller eljest intresserade att påkalla uppmärksamhet för sina bidrag till lärobokslitteraturen.» Det är dock svårt att förstå, varför staten skall ombesörja en granskning av läroböcker, som ingen skola vill införa. Tydligt är i varje fall, att den av departementschefen föreslagna anordningen ej kan minska utan snarare måste onödigtvis öka läroböckernas antal och således verka rakt emot de önskemål, som i detta avseende framförts från allmänhetens sida. Man har så mycket större skäl att befara en dylik utveckling, som enligt förslaget skulle »till prövning» kunna godkännas även sådana läroböcker, »som ur vissa synpunkter synas föranleda vägande invändningar».

Över huvud taget synas de grunder, på vilka ett godkännande av läroböckerna skola ske, vara i propositionen mycket vagt antydda. De förteckningar, som skola upprättas över de godkända läroböckerna, böra, säger

departementschefen, »enligt min mening upprättas på objektiva, i varje särskilt fall tillämpade grunder». »Såsom dylika grunder framstå helt naturligt, att läroboken bör vara ny, d. v. s. icke till väsentliga delar vara en reproduktion av en redan förefintlig bok, att den bör bära en självständig vederhäftig pedagogisk prägel och att den i huvudsak motsvarar ett i en undervisningsplan ingående bestämt pedagogiskt ändamål.» Man skulle säkerligen kunna skriva ett mycket stort antal läroböcker på ett och samma område, om vilka detta skulle kunna sägas, och dock skulle skolorna kunna reda sig bra med kanske hälften. Man har därför också mycket svårt att förstå fortsättningen. »Fyllas dessa krav av en viss lärobok, är därmed också angivet, att nämnda lärobok i det hela äger givet företräde framför de redan antagna, i det att den motsvarar vissa pedagogiska anspråk, som dessa ej tillgodose.» En lärobok kan naturligtvis vara bättre än en annan i ett avseende, utan att därför vara bättre i det hela. Det är just detta förhållande som gör, att olika lärare många gånger föredraga olika läroböcker. Tillämpningen av dessa »objektiva grunder», vilka för övrigt varje central granskning kan tillämpa, kan tydligen ej leda till en minskning av läroböckernas antal.

Såsom av ovanstående framgår ligger det i granskningens natur, att granskningsresultatet är beroende på de principer, som tillämpas. Äro dessa så liberala, som av departementschefen antytts, kan granskningen ej leda till någon minskning av läroböckernas antal, vare sig den ombesörjes av den ena eller den andra myndigheten. Med det nuvarande systemet med skolöverstyrelsen som central föreligger dock den fördelen, att inga böcker komma till granskning, med mindre än de av någon lokalskolmyndighet ansetts vara bättre än den vid ifrågavarande skola tidigare använda läroboken. Ur pedagogisk synpunkt garanterar dock det nuvarande systemet en mer allsidig prövning beroende på de skiftande pedagogiska intressena hos de många ämneskonferenserna. Förhandsgranskningen riskerar däremot att bli i hög grad ensidig. Det kan med den föreslagna nämndens sammansättning ej undvikas, att de pedagogiska strömningar, som representeras i nämnden, lätt bli dominerande såväl vid val av experter som vid bedömningen. En boks godkännande måste bli i hög grad beroende av experternas utlåtanden och dessa i sin tur av experternas pedagogiska uppfattning. Då ej andra meningar kunna göra sig hörda — såsom nu är fallet från ämneskonferenserna — föreligger fara, att värdefulla pedagogiska uppslag skola bli undertryckta. Förhandsgranskningen kan lätt föra med sig, att läroboksbeståndet ökas, liksom därmed följande olägenheter för föräldrarna, men att dess sammansättning likväl blir ur pedagogisk synpunkt fattigare.

Det nuvarande systemet har som följd härav även en annan stor fördel. Det drager avsevärt mindre kostnad, även om man bortser från de särskilda arvoden m. m., som själva nämnden skulle erhålla. Såsom skolöverstyrelsen framhåller, kan man nämligen, om en granskning skall verkställas oberoende av om boken föreslagits till införande vid någon läroanstalt, med

ganska stor säkerhet förutse, att granskningsnämndens verksamhet skulle komma att erhålla en betydande och så småningom växande omfattning. Varje förlag eller författare, som utgivit eller ämnar utgiva en lärobok, helt eller delvis avsedd för skolbruk, skulle begära bokens granskning. I den mån som lämpliga partier av granskningsnämndens utlåtande kunde utnyttjas till reklam vid försäljning till allmänheten, skulle nämligen detta kunna komma till användning, även om boken underkändes såsom lärobok. Det är därför förstäeligt, att departementschefen finner de av statskontoret för nämndens ledamöter föreslagna arvodena väl låga och blott kan godtaga dem tills vidare med hänsyn till att erfarenhet ännu saknas angående omfattningen av nämndens arbetsuppgifter.

Såsom av propositionen framgår, anses även, att läroboksgranskningen är en av de viktigaste av de pedagogiska uppgifter, som för närvarande åligga överstyrelsen. Enligt det föreliggande förslaget skulle emellertid denna överflyttas till en fristående institution. Ett av de viktigaste skälen för skolöverstyrelsens inrättande var emellertid, att man därigenom skulle erhålla en enhetlig ledning av vårt lands skolväsen framför allt i pedagogiskt avseende. Det vore därför synnerligen beklagligt om en uppdelning ånyo skulle komma till stånd. I nu föreliggande fall skulle ju en myndighet godkänna läroböckerna, en annan besluta om deras införande vid skolorna. Tydligt är att en så allvarlig åtgärd bör företagas endast om synnerligen tungt vägande skäl tala därför.

Vad som framför allt anföres som skäl för uppdelningen är emellertid överstyrelsens stora arbetsbörda. Det är ju allmänt känt, att överstyrelsen är mycket arbetsbelastad, och att dess arbetsbörda om möjligt bör lättas. Överstyrelsen understryker dock, att detta ej bör ske på så sätt, att just den pedagogiskt så betydelsefulla läroboksgranskningen tages från styrelsen. Det kan dessutom starkt ifrågasättas, huruvida den i propositionen föreslagna anordningen verkligen skulle innebära någon arbetslättnad. Enligt förslaget skulle ju överstyrelsens ledamöter deltaga i nämndens arbete, och detta skulle säkerligen kräva i och för sig minst lika mycken tid som om de själva ombesörjde granskningen. Dels skulle de i granskningsnämnden ej kunna vare sig disponera över sin tid eller ordna sitt arbete så rationellt, som när de på egen ämbetslokal leda arbetet, dels skulle, såsom förut framhållits, på grund av förhandsgranskningens natur själva granskningsarbetet avsevärt ökas. Den förhoppning, som departementschefen uttalar, att överstyrelsen med den föreslagna anordningen skulle få tillfälle att ägna mer tid åt sin inspektionsverksamhet, förefaller därför ej sakligt grundad. Observeras bör för övrigt, att den merkostnad, som inrättandet av nämnden skulle medföra, skulle i det närmaste förslå till avlömandet av ytterligare en överstyrelseledamot eller eventuellt andra arbetskrafter inom överstyrelsen.

Frågas kan, om det är någon uppgift, som nämnden skulle kunna utföra bättre än överstyrelsen. Departementschefen anför, att en fördel med den

nya myndigheten skulle vara, att den kunde helt ägna sig åt sin uppgift. Ser man på nämndens sammansättning finner man emellertid, att tre av dess ledamöter skola vara aktiva pedagoger och den fjärde en ledamot av överstyrelsen. Ingen av dessa kan således helt ägna sig åt sin uppgift annat än när de hålla på med sitt granskningsarbete. Fullt samma kan i så fall sägas om överstyrelsen, vars ledamöter givetvis helt ägna sig åt granskningen, när de arbeta därmed. Den ende, som skulle kunna ha granskningen till enda uppgift är ordföranden, vilken ju skulle kunna tillhöra t. ex. de pensionerade tjänstemännens eller rentierernas krets.

Att överstyrelsen efter förslag av de lokala skolmyndigheterna, om experter ställdes även till dess förfogande, skulle kunna granska de nya läroböckerna minst lika bra som nämnden, har ovan framhållits. Betonas bör emellertid särskilt att detta gäller även prisgranskningen. Enligt propositionen skulle nämnden av naturliga skäl ej utföra någon verklig värdering av läroböckernas priser och således ej heller kunna avgöra, huruvida ett pris i och för sig vore oskäligt eller ej. Nämnden skulle endast bedöma priserna på de olika läroböckerna i förhållande till varandra och således inte göra något annat än vad nu varje ämneskonferens gör, när den avger förslag till läroboksbyte, och vad överstyrelsen redan nu måste göra, när en lärobok godkännes. Departementschefen anser, att härvid de officiella läroboksförteckningarna, som skola uppgöras av den granskande myndigheten, böra verka i prisnedsättande riktning. Då ett förlag givetvis önskar »sätta bokpriset så lågt som möjligt», säger han, »samt anpassa det efter förskjutningar i prisläget på läroböcker från andra förlag», torde sålunda »läroboksförteckningarna med vederbörliga prisuppgifter i och för sig utgöra en mycket verksam drivkraft till förbilligande av lärobokspriserna, och bör redan ur denna synpunkt anordnandet av en effektiv läroboksgranskning kraftigt förordas». Det verkar nästan, som om departementschefen trodde detta vara något nytt. Fullt samma drivkraft verkar redan nu, åtminstone vid de högre skolorna. Det hör nu till huvudlärarens uppgifter att för konferensen göra sådana sammanställningar. Förlagen ha också väl känt till dessa jämförelser, varför ej genom de officiella förteckningarna någon ny drivkraft till förbilligande skulle åstadkommas.

Officiella läroboksförteckningar skulle emellertid tillkomma även enligt överstyrelsens förslag, och tydligt är även, att de skulle i viss mån underlätta arbetet för den lokala myndighet, som skall föreslå lärobok. Man bör dock ha klart för sig, att läroboksförteckningarna även kunna medföra vissa verkningar, som ej äro till fördel för föräldrarnas ekonomi. Såsom överstyrelsen i en tidigare skrivelse påpekat, verkar blotta befintligheten av en officiell läroboksförteckning, i vilken undan för undan nya godkända läroböcker upptagas, som en sporre till läroboksbyte. I detta avseende tala erfarenheterna från läroböckerna i kristendomskunskap sitt tydliga språk.

Såsom i propositionen omnämnes ha kristendomsböckerna varit föremål

för en särskild granskning, vars resultat kungjorts. Mot granskningens och förteckningens beskaffenhet riktas flera anmärkningar, som nog äro i vissa avseenden berättigade ur den synpunkt, som här anläggas. Observeras bör emellertid, att granskningen av kristendomsböckerna haft och har en helt annan uppgift, och den jämförelse, som nu göres, är därför ej fullt rättvis. Sedan dessa förteckningar börjat upprättas, ha emellertid läroboksbyten i kristendom förekommit oftare än i de flesta andra ämnen.

Att de nya upplagorna av läroböcker skola underkastas en central granskning, har föreslagits även av överstyrelsen. Påpekas bör kanske, att detta för läroverkens del ej innebär någon nyhet. Redan nu behandlas de omarbetade upplagor, som ej kunna användas jämsides med de gamla, såsom nya läroböcker och bli således granskade av både ämneskonferens och skolöverstyrelse. Någon skillnad i princip mellan den av departementschefen och av överstyrelsen nu föreslagna upplagsgranskningen synes ej finnas. Departementschefen framhåller i fråga om granskningen av nya upplagor, att det är av vikt, att prövningen av förslagen till nya upplagor sker centralt och på ett i det hela likformigt sätt. Det vore bland annat ur denna synpunkt synnerligen beklagligt, om den nu föreslagna uppklyvningen av överstyrelsens arbete komme till stånd. Just i det av departementschefen anförda hänseendet framstår detta ganska tydligt. Upplagegranskningen måste nämligen i största utsträckning grunda sig på de erfarenheter av boken, som gjorts vid den praktiska undervisningen, och just överstyrelsen är därför tack vare sin ställning som skolornas centrala myndighet och pedagogiska ledare särskilt lämpad härför.

En av de uppgifter, som granskningsnämnden enligt de lärobokssakkunnigas förslag skulle ha, vore att utgallra föråldrade och mindre lämpliga läroböcker. Överstyrelsen föreslår, att en gallring skulle ombesörjas vart femte år, då Kungl. Maj:t skulle utse tre lämpliga granskningsmän att utföra densamma. Det förefaller emellertid onödigt att nu föreslå något sådant. Om en lärobok blir föråldrad eller av andra anledningar är mindre lämplig, framträder detta givetvis vid dess praktiska användning. Om undervisningsresultaten till följd härav bli lidande, bör ju detta uppmärksammas av de inspekterande myndigheterna, till vilkas uppgifter detta tydligen hör. Om skolöverstyrelsen på grund av bland annat erfarenheter från sina inspektioner finner någon lärobok olämplig, bör den tydligen underkastas en förnyad granskning och eventuellt avföras från listan över godkända böcker. Bestämmelserna för läroboksbyte äro nu så formulerade, att överstyrelsen endast kan godkänna eller avslå de förslag som framställas från skolorna, däremot ej själv taga något initiativ till byte annat än genom sin allmänt rådgivande verksamhet. Det ligger emellertid i Kungl. Maj:ts hand att ändra dessa bestämmelser och för överstyrelsen möjliggöra mer positiva insatser för åstadkommandet av större enhetlighet skolorna emellan och snabbara utgallring av mindre goda läroböcker.

Om i dessa avseenden behövlige åtgärder vidtagas, synas regelbundet återkommande revisioner onödiga. Naturligtvis kan i samband med t. ex. nya skolreformer eller även eljest särskild granskning av läroboksbeståndet befinnas behövlige. Initiativet till en sådan kan i så fall vid lämplig tidpunkt tagas av överstyrelsen.

I propositionen talas om att granskningsarbetet skulle även enligt överstyrelsens förslag ombesörjas av en särskild nämnd. Förmodligen är det de tre vart femte år arbetande granskningsmännen, som därvid åsyftas. Såsom av ovanstående framgår synes även den »nämnden» obehövlige. I detta sammanhang bör kanske framhållas, att de betänkligheter angående tiden för en läroboks godkännande och antagande, som i en till överstyrelsens yttrande fogad reservation uttalats av undervisningsrådet Johansson, visserligen, såsom departementschefen framhåller, gälla överstyrelsens förslag, men att anmärkningarna givetvis i ännu högre grad drabba propositionens förslag till granskningsnämnd.

Departementschefen uttalar, att en lösning av läroboksfrågan nu äntligen bör åvägbringas och ej skjutas å sido på obestämd tid. I detta vill jag för min del livligt instämma, ehuru jag ej anser propositionens förslag om inrättande av en särskild, från överstyrelsen fristående nämnd, lyckligt.

Såsom jag på flera punkter här ovan framhållit torde Kungl. Maj:t på administrativ väg kunna på ett effektivt sätt råda bot för de stora flertalet av de missförhållanden, som gjort sig gällande i fråga om läroböckerna vid våra skolor. Lämpligt är dock, att riksdagen genom särskilt anslag ökar möjligheten för vederbörande myndigheter i deras arbete i detta avseende. I proposition föreslår Kungl. Maj:t riksdagen att för granskning av läroböcker för budgetåret 1936/1937 anvisa ett anslag av 15,000 kronor, varav 5,000 kronor avses såsom arvoden åt experter och 10,000 kronor till den centrala nämnden för övrigt.

Eftersom enligt min uppfattning själva det centrala granskningsarbetet bör ombesörjas av skolöverstyrelsen, äro de 10,000 kronorna enligt min mening obehövlige. Då en granskning, som förberetts och så att säga gallrats redan av de lokala skolmyndigheterna, måste bli mindre omfattande, men även i viss mån mindre krävande än en förhandsgranskning av den natur, som föreslagits i propositionen, torde även det för experterna beräknade arvudet kunna minskas. Under normala förhållanden synes man därför kunna beräkna detta till ungefär 3,000 kronor om året. Då emellertid arbetet vid början av den nya ordningen torde bli särskilt krävande, även om hänsyn tages till att de lärobokssakkunniga i viss utsträckning förberett detta, förefaller det lämpligt att för det första året anslå 4,000 kronor till experterna.

I den kritik, som ovan riktats mot propositionens förslag, ha exempel hämtats från de högre skolorna. Vad som där sagts gäller emellertid i princip även för de lägre.

Då såsom ovan framhållits de flesta hithörande förhållanden kunna regleras av Kungl. Maj:t, vill jag till slut sammanfatta mitt förslag om själva läroboksgranskningen, vilket, bortsett från själva utgallringsförfarandet, i det hela överensstämmer med skolöverstyrelsens.

Nya läroböcker upptagas till granskning av skolöverstyrelsen, sedan de av en lokal skolmyndighet (rektor och ämneskonferens, privatläroverkens styrelse, folkskoleinspektör, folkskolestyrelse) föreslagits till införande. Överstyrelsen föranstaltar om granskning av den sålunda föreslagna boken och biträdes härvid av tvenne av överstyrelsen tillkallade ämnesexperter — vid granskning av läroböcker i kristendomskunskap därjämte av en av ärkebiskopen för viss tid utsedd sakkunnig — vilka till överstyrelsen avgiva skriftliga utlåtanden över den av dem verkställda granskningen. Om överstyrelsen så finner erforderligt, bör överstyrelsen därjämte angående bokens pris inhämta yttrande från lämplig sakkunnig. Samtliga expertutlåtanden äro offentliga. Överstyrelsen prövar och motiverar därpå bokens godkännande eller underkännande och underrättar vederbörande skolmyndighet om prövningens resultat. Avslås ansökan om bokbyte, skall motivering härför anföras. Vid såväl en boks godkännande (eller underkännande) som dess införande vid en skola skall särskild hänsyn tagas till dess pris. Godkänd lärobok uppföres av överstyrelsen i särskild förteckning med angivande i förekommande fall av vid godkännandet gjort förbehåll angående bokens användning.

Vad här ovan sagts om prövning för godkännande eller underkännande gäller även texter i främmande språk. Av praktiska skäl synes det dock lämpligt att texterna bestämmas av de lokala myndigheterna inom den ram, som angives av dels läroboksförteckningen, dels de särskilda bestämmelser, som Kungl. Maj:t eller överstyrelsen utfärda.

Vid utgivandet av nya omarbetade upplagor av redan godkända läroböcker insändas av författare eller förlag till granskning av överstyrelsen antingen ändringsförslagen, vidtagna i föregående upplaga, eller den föreslagna nya upplagan i korrektur eller i färdigställt skick. Överstyrelsen granskar förslaget på lämpligt sätt, varvid även nu särskild hänsyn tages till den nya upplagans pris. Om den nya upplagan befinnes vid undervisningen ej kunna lämpligen användas jämsides med den föregående, behandlas den vid granskningen såsom ny lärobok.

Vid varje års slut lämnas meddelande till samtliga berörda läroanstalter om under året godkända läroböcker eller nya upplagor av läroböcker, vilka, sedan de en gång godkänts, betraktas såsom likställda med de redan förut i den officiella läroboksfor-teckningen upptagna böckerna.

Om överstyrelsen på grund av iakttagelser vid inspektioner eller även eljest finner någon godkänd bok ej längre motsvara de krav, som böra ställas på en lärobok, bör överstyrelsen efter vederbörlig granskning avföra den från förteckningen och härom underrätta vederbörande skolor.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får undertecknad hemställa att riksdagen med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 143 måtte till *Granskning av läroböcker* genom skolöverstyrelsen anvisa ett anslag av 4,000 kronor.

Stockholm den 30 mars 1936.

Ivar Sefve.
